

Η μαιευτική αναλγησία και αναισθησία το 19ο αιώνα στην Ελλάδα

Παπαθανάκος Γ., Αρναούτογλου Ε., Κορρέ Μ., Παπαδόπουλος Γ.

Κλινική Αναισθησιολογίας και Μετεγχειρητικής Εντατικής Θεραπείας
Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα

Αλληλογραφία: Παπαθανάκος Γ., Διεύθυνση: Κώστα Χολέβα 6, 45221, Ιωάννινα
Τηλ.: 6976554585, 2651085637, E-mail: gpphan@me.com

Περίληψη

Σκοπός: Η μελέτη της εξέλιξης στην αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού στην Ελλάδα το 19ο αιώνα. **Μεθοδολογία:** Αναζητήθηκαν ιατρικά περιοδικά και συγγράμματα του 19ου αιώνα και απομονώθηκαν οι δημοσιεύσεις που αφορούν στη μαιευτική αναισθησία και αναλγησία. **Αποτελέσματα:** Ανευρέθησαν τα ιατρικά περιοδικά «Ασκληπιός», «Νέος Ασκληπιός», «Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα», «Η Μέλισσα των Αθηνών», «Ιπποκράτης», «Γαληνός» και συγγράμματα Φαρμακολογίας και Μαιευτικής. Η πρώτη αναφορά στην αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού υπάρχει σε εγχειρίδιο Φαρμακολογίας του 1845, όπου προτείνεται η χρήση εντριβών εκχυλίσματος φύλλων και ρίζας ευθαλείας. Η πρώτη αναισθησία για τοκετό χορηγήθηκε στην Ελλάδα το έτος 1848 από τους Ερρίκο Τράμπερ και Νικόλαο Κωστή. Το 1849 στο «Εγχειρίδιον Μαιευτικής» ο Ν. Κωστής προτείνει για την αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού θερμά λουτρά, και όπιο σε αλοιφή ή κλύσμα. Η πρώτη δημοσίευση για αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού ανευρίσκεται στον Ασκληπιό το 1859. Αφορά στην τοπική εφαρμογή στύμματος (Tanninum) ή ενέσεων ψυχρού ύδατος, και χρήση περουβιανού φλοιού και σκευασμάτων σιδήρου. Ακολουθούν και άλλες δημοσιεύσεις σχετικές με τη χρήση χλωροφορμίου, θειικού αιθέρα, ευθαλείας, ένυδρης χλωράλης, υδροχλωρικής κοκαΐνης, κάνφορας, αντιπυρίνης και ανευρίσκονται πηγές σχετικές με την εφαρμογή φλεβοτομίας, και χρήσης φύλλων και ρίζας της ευθαλείας, του αιθυλικού ή βρωμιούχου αιθέρα, του βρωμιούχου καλίου και του συνδυασμού μορφίνης και χλωροφορμίου με parhae. **Συμπεράσματα:** Ο πόνος του τοκετού άρχισε να απασχολεί την ιατρική κοινότητα στην Ελλάδα μετά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Όμως η έλλειψη υποδομής και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις της εποχής στάθηκαν εμπόδιο στην εδραίωση πολιτικής ανακούφισης των γυναικών από τον πόνο του τοκετού.

Λέξεις κλειδιά: Τοκετός, πόνος, αναλγησία, αναισθησία

Εισαγωγή

Ο πόνος του τοκετού αποτελεί μία από τις πιο επώδυνες εμπειρίες και από την αρχαιότητα αναζητήθηκαν μέθοδοι καταστολής του, χωρίς να είναι όμως αποτελεσματικές. Δεν είναι περίεργο που μεγάλος αριθμός παραστάσεων και γλυπτών αρχαίων λαών απεικονίζουν τη λύπη και το αλγεινό προσώπειο των γυναικών κατά τον τοκετό.

Οι Ιπποκρατικές Σχολές της νήσου Κω, της Κνίδου και της Σικελίας υπήρξαν οι πρώτες Ιατρικές Σχολές της Αρχαίας Ελλάδας, στις οποίες γινόταν διδασκαλία εκτός της Γενικής Ιατρικής και της Μαιευτικής-Γυναικολογίας. Ως αναλγητικά μέσα κατά τη διάρκεια των οδυνών σύστηναν τη χρήση πωμάτων από βότανα, όπως ρίζες και φύλλα μανδραγόρα και υοσκύαμου. Μετά τον τοκετό, για τους 'πόνους της μήτρας' χορηγούσαν ζωμό από βραστό ππιάνης, πράσου και κατσικίσου λίπους (Περί επικνήσιος, παρ.38), καρπού άρκευθου, ρίζας λιναριού και σπόρου μαρουλιού με λίπος χήνας (Γυναικείων πρώτον, παρ.78). Μια άλλη θεραπεία ήταν η επάλειψη με μείγμα από φύλλα πικραμυγδαλιάς και ελιάς, κύμνο, κουκούτσια και

φύλλα δάφνης, άνηθο, σκυλλόβρουβα, ρίγανη και νίτρο ή υποκαπνισμοί με ροδόφυλλα, κανέλλα, κασσία και λάδι από πικραμύδαλα (Γυναικείων πρώτον, παρ.51).

Όλες οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση του πόνου και ιδιαίτερα του πόνου του τοκετού αλλάζουν την περίοδο του Μεσαίωνα, όπου κατά την κρατούσα ηθικοθρησκευτική αντίληψη ο πόνος ήταν κάτι φυσιολογικό που συντελούσε στην ανάπτυξη του μητρικού φίλτρου και στη σύσφιξη των δεσμών της μητέρας με το νεογνό της, ενώ η χρήση βοτάνων συνδεόταν με τη μαύρη μαγεία. Το 19ο αιώνα στη Δύση παρατηρήθηκε σημαντική ανάπτυξη της ιατρικής επιστήμης. Σε ότι αφορά τον πόνο, διατυπώθηκαν νέες θεωρίες για τη φυσιολογία του και υπήρξε πληθώρα ανακαλύψεων σχετικών με τη θεραπεία του, οι οποίες και έθεσαν τη βάση για τη σύγχρονη αντιμετώπισή του.

Σκοπός της έρευνάς μας είναι να μελετήσουμε την εξέλιξη στην αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού στην Ελλάδα από το 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, περίοδο για την οποία δεν υπάρχουν επαρκή δεδομένα στη σύγχρονη βιβλιογραφία.

Υλικό και Μέθοδος

Για τη μελέτη μας αναζητήθηκαν ελληνικά ιατρικά περιοδικά και συγγράμματα του 19ου αιώνα, δημοσιεύσεις του 20ου αιώνα σχετικές με την αντιμετώπιση του τόνου του τοκετού το 19ο αιώνα, χειρόγραφα πρακτικών Ιατροχειρουργών του 19ου αιώνα, και δημοσιεύσεις και συγγράμματα που σχετίζονται με την εξέλιξη των μαιευτηρίων την εποχή εκείνη στη χώρα μας. Τελικά, απομονώθηκε και μελετήθηκε το υλικό που αφορά στην αντιμετώπιση του μαιευτικού πόνου το 19ο αιώνα στην Ελλάδα.

Αποτελέσματα

Ανευρέθησαν τα ιατρικά περιοδικά «Ασκληπιός», «Νέος Ασκληπιός», «Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα», «Η Μέλισσα των Αθηνών», «Ιπποκράτης», «Γαληνός», όπως επίσης και συγγράμματα, μεταξύ των οποίων τα συγγράμματα Φαρμακολογίας και Μαιευτικής των Ξ. Λάνδερερ (1845), Ν. Κωστή (1849) και Θ. Αφεντούλη (1891).

Από τη μελέτη του υλικού που συγκεντρώθηκε προκύπτει ότι η κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα, πριν και μετά την απελευθέρωσή της, στο κεφάλαιο της Μαιευτικής ήταν υποτυπώδης. Από τη μια, η αντιμετώπιση του τοκετού γινόταν αποκλειστικά από πρακτικές μαιές που είχαν διδαχθεί την τέχνη συνήθως από συγγενείς τους ή άλλες εμπειρικές μαιές, και από την άλλη, τα υποτυπώδη νοσηλευτικά ιδρύματα της Ελλάδας ήταν ελάχιστα με ένα μόνο παθολογικό και χειρουργικό τμήμα. Οι πρώτες προσπάθειες του Ελληνικού κράτους για την κατάρτιση της 'αγυρτείας', ταυτίζονται με την ίδρυση Μαιευτικού και Χειρουργικού Σχολείου το έτος 1835 για τους πρακτικούς γιατρούς και τις πρακτικές μαιές.¹⁻⁷ Στο σχολείο αυτό, στο οποίο δίδαξε Μαιευτική και ο μαιευτήρας ιατρός Νικόλαος Κωστής (1805-1861), η φοίτηση για τις μαιές ήταν τετράμηνη.⁷ Το ίδιο έτος, ιδρύεται στην Αθήνα το Δημόσιο Μαιευτήριο από το Νικόλαο Κωστή, στο οποίο όμως παρατηρήθηκε σημαντική δυσλειτουργία και μικρή προσέλευση γυναικών.⁸ Οι γυναίκες που αποφοιτούσαν από το Μαιευτήριο Αθηνών, εξετάζονταν μάλιστα στην ξεχωριστή ενότητα 'Αναγκαία μηχανικά και φαρμακευτικά βοηθήματα'.⁹ Άλλους σημαντικούς σταθμούς για τη μαιευτική-γυναικολογία αποτελούν η ίδρυση της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών (5 Ιουνίου 1835) και η ίδρυση της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1837. Με βάση το θεσμικό πλαίσιο του Πανεπιστημίου, στην Ιατρική Σχολή διορίστηκε Καθηγητής Μαιευτικής ο Ν. Κωστής.

Σημαντικό σταθμό αποτελεί επίσης το έτος 1845 όταν ιδρύθηκε στα Ιωάννινα από τον ευεργέτη Γιώργο Χατζηκώστα το Νοσοκομείο 'Χατζηκώστα', το οποίο μέχρι τις αρχές του εικοστού αιώνα διέθετε λίγες μόνο κλίνες. Το πιο εντυπωσιακό σημείο δράσης του νοσοκομείου ήταν η ίδρυση σ' αυτό του 'Μαιευτικού καταστήματος', στο οποίο και δίδαξε από το 1871 ο διακεκριμένος γιατρός Γ.

Τσιγαράς,¹⁰ και στο οποίο εκπαιδεύονταν για τρία έτη οι μελλοντικές μαιές. Στην εφημερίδα 'Αιών' των Αθηνών υπάρχει μάλιστα αναφορά σχετικά με τη λειτουργία του ότι μπορούσε να προσέλθει και να εξετασθεί από την Αρχιμαία όποια γυναίκα ήταν στο τελευταίο μήνα της εγκυμοσύνης ή βρισκόταν σε πρόωρο τοκετό. Ο αριθμός των εγκύων που προσερχόταν ετησίως έφτανε τις 5000.¹¹ Αντίθετα, στο Μαιευτήριο Αθηνών, η μαιευτική κίνηση του ιδρύματος παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα ακόμη και μετά το 1861 όταν ανέλαβε τη θέση του Νικόλαου Κωστή, ο Μιλτιάδης Βενιζέλος (1822-1887), ο οποίος και το εξόπλισε με νέα εργαλεία και το επέκτεινε. Επισημαίνοντας την ανεπάρκειά του, ο Δημήτρης Κόνσολας το 1887, ως νέος διευθυντής του Μαιευτηρίου, ζητά την ίδρυση νέου που να ανταποκρίνεται στα δεδομένα και στις ανάγκες του Πανεπιστημίου. Πρόκειται για το γνωστό «Μαιευτήριο Αλεξάνδρα» το οποίο αποπερατώθηκε μετά από δεκαετίες και εγκαινιάστηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1954. Ο ίδιος ο Δ. Κόνσολας συνέταξε 'Πραγματεία περί της χρήσεως των αναισθητικών κατά τον τοκετό'.¹² Όπως γίνεται αντιληπτό, ο πόνος του τοκετού δε φαίνεται να απασχόλησε ιδιαίτερα την ιατρική κοινότητα στην Ελλάδα το πρώτο ήμισυ του 19ου αιώνα, και οι σχετικές αναφορές μέχρι τότε είναι σποραδικές. Σε χειρόγραφο του Καραχρήστου, πρακτικού ιατροχειρουργού του Καραϊσκάκη, αναφέρεται η επάλειψη των χειλέων της μήτρας με αμυγδαλέλαιο.¹³

Η πρώτη επιστημονική αναφορά στην αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού ανευρίσκεται σε εγχειρίδιο Φαρμακολογίας μεταφρασμένο από τον Ξαβέριο Λάνδερερ, το 1845, στο οποίο και προτείνεται η χρήση εντριβών στο στόμιο της μήτρας με εκχύλισμα φύλλων και ρίζας ευθαλείας, αναμιγμένα με κατάλληλη αλοιφή.¹⁴

Η πρώτη αναισθησία σε τοκετό χορηγήθηκε στην Ελλάδα το έτος 1848 από τους Ερρίκο Τράιμπερ και Νικόλαο Κωστή στο Δημόσιο Μαιευτήριο Αθηνών και αφορούσε σε εργώδη τοκετό λόγω ισχιακής προβολής.¹⁵

Ένα έτος μετά, στο 'Εγχειρίδιον Μαιευτικής' του και στην ενότητα 'Δυστοκίαί ένεκα υπερβολικής αλγεινότητας των ωδινών', ο Ν. Κωστής προτείνει για την αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού θερμά λουτρά, και όπιο, ιδίως οπιούχα κλύσματα και αλοιφές.¹⁶ Άξιο προσοχής είναι πως στο εγχειρίδιο αυτό των 436 σελίδων, αυτή αποτελεί και τη μοναδική αναφορά στην αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού. Η πρώτη δημοσίευση σχετική με την αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού ανευρίσκεται το έτος 1859 στο περιοδικό 'Ασκληπιός' και αφορά στην τοπική εφαρμογή στύμματος (Tanninum) ή πυκνού διαλύματός του, ενέσεων ψυχρού ύδατος, χρήσης περουβιανού φλοιού, και σκευασμάτων σιδήρου.¹⁷ Πρόκειται για μια πρακτική που εφαρμόζεται από τον Βεκκερέλο (Becquerel), όπως αυτή μεταφέρεται από τα πρακτικά της συνεδρίασης της 19 Ιουλίου 1859, της Ιατρικής Ακαδημίας του Παρισιού.

Σημαντικό πρόβλημα όμως στην καθιέρωση πολιτικής για την αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού φαίνεται πως αποτελούσε το γεγονός πως αυτή ερχόταν σε αντίθεση με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της εποχής, καθώς η γυναίκα απαλλασσόταν από την προπατορική κατάρα να γεννά τα παιδιά της με ωδίνες. Θεωρούνταν επίσης ηθικά ανεπίτρεπτο, οι γυναίκες να βρίσκονται σε κατάσταση παραπλήσια της μέθης. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από δημοσίευση στον 'Ίπποκράτη' το έτος 1862.¹⁸ Στο εκτενές αυτό άρθρο αναφέρονται ο μανδραγόρας και η ινδική κάνναβη ως τα αρχαιότερα φάρμακα που χρησιμοποιήθηκαν για την αντιμετώπιση των πόνων του τοκετού και γίνεται αναφορά στην πρώτη γυναίκα που γέννησε σε κατάσταση 'λειπασθισίας' στην Αγγλία, στην κόμισσα Gegan, χωρίς να παρατίθενται όμως λεπτομέρειες για τον ακριβή χρόνο και τα αναισθητικά φάρμακα που χρησιμοποιήθηκαν.

Στη δημοσίευση αυτή αναφέρεται ότι ο Άγγλος μαιευτήρας John Charman απέκτησε σημαντική σχετική εμπειρία στη χρήση χλωροφορμίου και άλλων αναισθητικών, και μνημονεύεται ο Kidd, ο οποίος χορήγησε θειϊκό αιθέρα σε 360 και χλωροφόρμιο σε 1700 επίτοκες, παρουσιάζοντας καλύτερα αποτελέσματα με τη χρήση του θειϊκού αιθέρα. Σύμφωνα με τη γνώμη των Charman, Ramsbotham, Lee και Meigs, ο πόνος του τοκετού πρέπει να αντιμετωπίζεται καθώς μπορεί να αποβεί πολύ βλαπτικός, ενώ η χρήση των αναισθητικών δεν προκαλεί διαταραχές στις συσπάσεις της μήτρας και δεν είναι επιβλαβείς για το έμβρυο. Μεταφέρεται η πίστη τους ότι η άποψη πως τα αναισθητικά επιφέρουν μανία, παραλύσεις και σπασμούς είναι αναληθής και μάλιστα πως η θνησιμότητα στις επίτοκες είναι μεγαλύτερη όσο μεγαλύτερη είναι η διάρκεια των πόνων. Η χρήση των αναισθητικών δε βάζει σε κίνδυνο τη ζωή των γυναικών και οι δύο θάνατοι που παρατηρήθηκαν οφειλόνταν στο ότι το αναισθητικό μέσο (χλωροφόρμιο) χορηγήθηκε απουσία γιατρού. Η παρατήρηση ορισμένων ότι το χλωροφόρμιο αυξάνει την αιμορραγία βρίσκεται αντίθετος τους Simpson και Montgomery. Ιδιαίτερη μνεία στο άρθρο γίνεται στις ενδείξεις χρήσης των αναισθητικών στον τοκετό και στη συνεχή παρακολούθηση του ασθενούς, ιδιαίτερα των αναπνευστικών του μυών.

Το 1869 ανευρίσκεται δημοσίευση στο περιοδικό 'Ασκληπιός' σχετική με τη χρήση ευθαλείας και χλωροφορμίου σε φυσιολογικό τοκετό,¹⁹ και δυο έτη μετά, το 1871, στο ίδιο περιοδικό δημοσιεύεται εκτενέστατος 'Εισιτήριοις λόγος στο Μάθημα της Μαιευτικής' από τον Δ. Κόνσολα.²⁰ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, στην ομιλία του αυτή που αφορά στην ιστορία της Μαιευτικής από την αρχαιότητα έως τον 7ο μ.Χ. αιώνα, δεν υπάρχει απολύτως καμία αναφορά στην αντιμετώπιση του μαιευτικού πόνου.

Το έτος 1873 δημοσιεύεται στον 'Ασκληπιό' πραγματεία ανώνυμου συγγραφέα σχετική με τις προόδους της Μαιευτικής στην Ελλάδα.²¹ Ο συγγραφέας αναφέρει ότι η χρήση των αναισθητικών για την αντιμετώπιση δυστοκίας

δε γενικεύθηκε στην Ελλάδα και μεταφέρει τις εμπειρίες του από το εξωτερικό: Παρακολουθώντας στο Λονδίνο, το διάσημο ιατρό Braxton Hicks, παρατήρησε ότι το χλωροφόρμιο καταστέλλει τους εκλαμπτικούς σπασμούς, ενώ ο ίδιος χρησιμοποίησε με επιτυχία την ένυδρο χλωράλη. Το έτος 1874 μεταφέρεται από ανώνυμο συγγραφέα από το Lancet στον 'Ασκληπιό' η σχετική εμπειρία του J. Playfoir, ο οποίος για την αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού προτιμά την ένυδρο χλωράλη σε σύγκριση με το χλωροφόρμιο.²² Όπως αναφέρεται, το χλωροφόρμιο μπορεί να ελαττώνει την ένταση και τη συχνότητα των ωδινών, προδιαθέτει όμως σε αιμορραγίες μετά τον τοκετό και δεν μπορεί να εφαρμοσθεί πριν την έναρξη του δεύτερου σταδίου του τοκετού. Αντίθετα, η ένυδρος χλωράλη ελαττώνει μόνο τον πόνο, χωρίς να επηρεάζει την ένταση των ωδινών και μπορεί να εφαρμοστεί και πριν τη λήξη του πρώτου σταδίου.

Σε δημοσίευση στο 'Γαληνό', το έτος 1879 για την αντιμετώπιση των ωδινών του τοκετού προτείνεται η υποδόρια χορήγηση μορφίνης σε συνδυασμό με χλωροφόρμιο και naphae.²³ Ο συνδυασμός αυτό συνιστάται και για επίμονους πόνους και νευρικό έμετο των εγκύων (εκλαμψία). Προτείνονται επίσης εντριβές με χλωροφόρμιο και η εφαρμογή επιθεμάτων με χλωροφόρμιο, αιθέρα και κάνφορα.

Όμως μία από τις σημαντικότερες εξελίξεις της Ιατρικής στα τέλη του 19ου αιώνα, ήταν η ανακάλυψη των τοπικών αναισθητικών ιδιοτήτων της κοκαΐνης, από τον Karl Koller, ο οποίος και παρουσίασε το 1884 σχετική εργασία στο συνέδριο των Γερμανών οφθαλμιάτρων στη Χαϊδελβέργη.²⁴ Το κοσμιοϊστορικό αυτό γεγονός μεταδόθηκε εν 'ρειπή οφθαλμού' σ' ολόκληρο τον κόσμο, και πολύ σύντομα και στην Ελλάδα. Η πρώτη σχετική με την κοκαΐνη δημοσίευση στη χώρα μας ανευρέθη στο περιοδικό 'Γαληνό' και έχει τίτλο 'Χρήσις της υδροχλωρικής κοκαΐνης εν τη μαιευτική'(1885).²⁵ Πρόκειται μάλιστα για την πρώτη εκτενή αναφορά χρήσης διαλύματος υδροχλωρικής κοκαΐνης σε χειρουργικά περιστατικά. Όπως περιγράφεται, η κοκαΐνη χρησιμοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία σε επεμβάσεις καταρράκτη άνευ ιδιδοκτομίας, σε περιστατικά δύσκολης λαρυγγοσκόπησης και σε πολλές επεμβάσεις με μικρές χειρουργικές τομές που άλλοτε γίνονταν με χλωροφόρμιο. Η κοκαΐνη που χρησιμοποιήθηκε σε όλες τις περιοχές του σώματος, ήταν λογικό να φθάσει και στο αιδοίο απαλλάσσοντας τη γυναίκα από την προπατορική κατάρα του να γεννά τα παιδιά της με πόνους. Εκεί αναφέρεται ότι ο κ. Doleris ανακοίνωσε στη Βιολογική Εταιρεία, στη συνεδρίαση της 17/01/1885, τη χρήση της υδροχλωρικής κοκαΐνης σε εννέα περιστατικά επώδυνου τοκετού με επάλειψη του τραχήλου της μήτρας με διάλυμα 4% υδροχλωρικής κοκαΐνης τη στιγμή που η διαστολή είχε φτάσει τις διαστάσεις δίφραγκου νομίματος, με καλά αποτελέσματα. Σε τρία από τα εννέα περιστατικά που δεν ανταποκρίθηκαν στην αγωγή, είχε προηγηθεί επάλει-

ψη του τραχήλου της μήτρας με διττοχλωριούχο υδραργύρο, ο οποίος τελικά θεωρήθηκε ότι ανταγωνίζεται τη δράση της κοκαΐνης. Αναφέρεται επίσης ότι η υδροχλωρική κοκαΐνη είναι κατάλληλη για τη μαιευτική, περισσότερο από ότι σε άλλες περιπτώσεις, καθώς δεν προκαλεί παρενέργειες, 'αλλ' εν τούτοις αν εν τη μαιευτική η υδροχλωρική κοκαΐνη δεν φαίνεται μέχρι τούδε παραβάσα το «ωφελείν ή μη βλάπτειν», δεν συμβαίνει όμως το αυτό και κατά τας χρήσεις αυτής και επί άλλων του σώματος μερών...', και για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στο κόστος της ('..ήδη εντός μηνός από 50 εις 60 φρ. ανήλθεν η τιμή του γράμματος κοκαΐνης...'). Το άρθρο κλείνει με τα πειράματα του ακαδημαϊκού Dujardin-Beaumez, σχετικά με τις ανεξήγητες και απρόοπτες εκδηλώσεις του φαρμάκου μέχρι συγκοπής, και τις παρατηρήσεις του κ. Ball για τη χορήγηση υδροχλωρικής κοκαΐνης στη νευρολογία με σκοπό τη βελτίωση της μανίας της καταδιώξεως.

Τη δεκαετία του 1880 εισάγεται στην κλινική πρακτική η αντιπυρίνη, που χορηγήθηκε τόσο κατά της δυσμηνόρροιας όσο και για την ανακούφιση από τις ωδίνες του τοκετού. Σε δημοσίευση στον Γαληνό, το έτος 1889, αναφέρεται ότι η αντιπυρίνη ή αναλγησίνη καταπραΐνει τις ωδίνες χωρίς να μειώνει την ένταση των συστολών της μήτρας.²⁶ Χορηγούνταν υποδόρια σε όλα τα στάδια του τοκετού, η δράση του φαρμάκου εμφανιζόταν μετά από 25 λεπτά και σε περίπτωση ανεπαρκούς δράσης η χορήγηση επαναλαμβανόταν μετά από δύο ώρες. Στο άρθρο αυτό περιγράφονται μάλιστα διαφορετικές περιπτώσεις τοκετών, στις οποίες η αναλγητική θεραπεία με αντιπυρίνη ήταν αποτελεσματική. Εκεί αναφέρεται ότι στη Λυόν ο Bert de la Touche χορηγούσε την αντιπυρίνη σε συνδυασμό με κοκαΐνη σε υποδόριες ενέσεις.

Τέλος, το 1891, στη 'Φαρμακολογία' του Θ. Αφεντούλη, υπάρχουν σποραδικές αναφορές στη χρήση φαρμάκων για την αντιμετώπιση του πόνου του τοκετού (εγχύλισμα οπίου μετά από φλεβοτομία, βρωμιούχο κάλιο, μορφίνη, χλωροφόρμιο, χλωράλη, απυρίνη, όπιο διορθικά με κλύσματα, συνδυασμός ενέσεως μικρής ποσότητας μορφίνης και ολίγων εισπνοών χλωροφορμίου, αιθέρας αιθυλικός, αιθέρας βρωμιούχος).²⁷

Obstetric analgesia and anesthesia in the 19th century in Greece

Papathanakos G., Arnautoglou E., Korre M., Papadopoulos G.

Department of Anaesthesiology and Post operative Intensive Care Medicine, University of Ioannina

Correspondence: Papathanakos G., 6 Kosta Choleva str. 45221, Ioannina, Greece
Τηλ.: +30 6976554585, +30 2651085637
E-mail: gpphan@me.com

Summary

Aim of Study: The aim of our study was to record the development of pain management during childbirth in Greece in the 19th century. **Material and Methods:** We searched for Greek medical journals and textbooks of the 19th century. We studied all relevant publications, and all publications related to development of pain management during childbirth in Greece in the 19th century were isolated. **Results:** The medical journals "Asclepius", "New Asclepius", "The Athens Medical Bee", "The Athens Bee", "Hippocrates", "Galen" and textbooks of Pharmacology and Obstetrics were found. The first reference to the management of the pain of childbirth is found on a manual of Pharmacology in the year 1845, which proposed the use of rubbing extract of the leaves and the root of the Belladonna. The first anesthetic for childbirth was held in Greece in 1848 by Erik Treiber. The obstetrician was Nikolaos Kostis, who in 1849 in his "Manual of Midwifery" suggests warm baths and opium in ointment or enema. The first publication for management of pain of childbirth is found on "Asclepius" in 1859. It involves the topical application of Tanninum, or injections of cold water accompanied by the use of the Peruvian bark and iron preparations. We found also other publications considering the use of chloroform (1862, 1869, 1873), sulfuric ether (1862), belladonna (1869), chloral hydrate (1873, 1874), cocaine hydrochloride (1885), camphora (1880) and antipyrine (1889). There are also sources related to the implementation of phlebotomy and the use of leaves and root of belladonna, ethyl ether or bromide ether, potassium bromide and the combination of morphine and chloroform with naphae (1879, 1891).

Conclusion: The medical community began to deal with the pain of childbirth after the second half of the 19th century. But the lack of infrastructure and the religious beliefs of 19th century prevented the establishment of any strategy to relieve women from the pain of childbirth.

Key words: Labor, pain analgesia, anaesthesia

Βιβλιογραφία

1. Πεντόγαλος Γ. Σχολεία Ιατρικής Παιδείας στην Ελλάδα. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα του τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας; 1991: Παράρτημα Αριθμ. 128:14-15, 20.
2. Ανώνυμος. Ειδοποιήσις. Ασκληπιός 1836; Φύλλο Ε:199-200.
3. Βούλγαρης Δ.Γ. Νόμος ΤΝΖ. Περί του Μαιευτικού Σχολείου. Ασκληπιός 1856; Τεύχος Δ:262-263.
4. Βούλγαρης Δ.Γ. Διάταγμα περί εκτελέσεως του νόμου περί Μαιευτικού Σχολείου. Ασκληπιός 1856; Τεύχος Δ:264-267.
5. Βούλγαρης Δ.Γ. Νόμος ΤΝΣ. Περί εμπειρικών μαιών. Ασκληπιός 1856; Τεύχος Δ:267-268.
6. Ανώνυμος. Επίσημος έκθεσις περί του εν Αθήναις Μαιευτηρίου. Ασκληπιός 1858; Τεύχη Α & Β:21-36.
7. Κούζης Α.Π. Ιστορία της Ιατρικής Σχολής. Εκατονταετηρίς, 1837-1937. Αθήναι: Τύποις «Πυρρσού»; 1939: 3.
8. Πεντόγαλος Γ. Σχολεία Ιατρικής Παιδείας στην Ελλάδα. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα του τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας; 1991: Παράρτημα Αριθμ. 128: 92,93.
9. Περί εξετάσεων των παρά του ιατροσυνεδρίου εξαπαθησο-

- μένων ιατρών. Γ Περί μαιών. Ασκληπιός 1858;Τεύχος Γ:249-253.
- 10.Πινδέας. Μαιευτικό Κατάστημα, Η. 1987;Ετ. 5:180-181.
- 11.Παναγιωτίδου Ι. Υγεία και περίθαλψη στην Ήπειρο τον 19ο Αιώνα (1788-1913). Ιωάννινα: 1994.
- 12.Κούζης Α.Π. Ιστορία της Ιατρικής Σχολής. Εκατονταετηρίς, 1837-1937. Αθήναι: Τύποις «Πυρσού»; 1939: 53.
- 13.Χειρόγραφο Καραχρήστου, Ιδιωτική Συλλογή.
- 14.Λάνδερερ Ξ. Εγχειρίδιον της Φαρμακολογίας. 1845; Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου κ. Αντωνιάδου: 101.
- 15.Συνεδρίαση της 5ης Μαρτίου 1848. Βιβλίον των Πρακτικών της Εν Αθήναις Ιατρικής Εταιρείας. Τόμος Α.
- 16.Κωστής Ν. Δυστοκίαι ένεκα υπερβολικής αλγεινότητας των ωδινών. Εγχειρίδιον Μαιευτικής. 1849. Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Βλαστού: 283.
- 17.Ανώνυμος, Ιατρικοί Σύλλογοι, Ασκληπιός 1859;38-40.
- 18.Ανώνυμος. Περί της αξίας των αναισθητικών εν τη Μαιευτική. Ιπποκράτης 1862;Τόμος Α, Τεύχος Γ:75-78.
- 19.Ανώνυμος. Ασκληπιός 1869;Τόμος Η, Τεύχος Α:18.
- 20.Κόνσολας Δ. Λόγος εισιτήριος εις το μάθημα της Μαιευτικής. Ασκληπιός 1871;Τόμος Θ, Τεύχη ΙΑ & ΙΒ:325-345.
- 21.Ανώνυμος. Πρόοδος εν τη Μαιευτική, Περί Εκλαμφίας υπό μαιευτικήν έποψιν. Ασκληπιός 1873;Τόμος ΙΑ, Τεύχος ΣΤ:335-342.
- 22.Ανώνυμος. Χλωράλη επι τικτουσών. Ασκληπιός 1874;Τόμος ΙΒ, Τεύχος Δ:255-256.
- 23.Ανώνυμος. Θεραπεία των από της μήτρας μετά του τοκετού ωδινών. Γαληνός 1879;Αριθμός 16:265.
- 24.Koller K: Ueber die Verwendung des Cocain zur Aansthesirung am Auge. Wien Med Wochenschr 1884; 34:1276-8, 1309-11
- 25.Ν. Πίστης. Χρήσις της υδροχλωρικής κοκαΐνης εν τη Μαιευτική. Γαληνός 1885;Έτος Ζ, Τόμος 13, Αριθμός 13:193-196.
- 26.Κατσάρης Ορ. Η αντιπυρίνη εν τη Μαιευτική. Γαληνός 1889;Αριθμός 1:9-11.
- 27.Αφεντούλης Θ. Φαρμακολογία ήτοι περί φύσεως και δυνάμεως και χρήσεως φαρμάκων. Αθήνησι: Τυπογραφείον 'Παλιγγενεσία' Ι. Αγγελουπουλου, Έκδοσις Γ, Τόμος 2ος; 1891.

ΚΑΤΑΤΕΘΗΚΕ 9/2/2012 ΕΓΙΝΕ ΑΠΟΔΕΚΤΗ 11/09/2012